

16.11.2020

EOAK/4290/2019

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteri Heli Karjalainen-Michael

LASTENSUOJELUVIRANOMAISTEN MENETTELY PALVELUTARPEEN ARVIOINNISSA JA TIETOPYYNTÖÖN VASTAAMISESSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli kunnan sosiaalitoimen menettelyä hänen lastaan koskevissa asioissa.

Kantelijan mukaan toinen hänen lapsistaan on erityislapsi, jolle on tehty omaishoitajasopimus. Asiasta ei ole kuitenkaan kirjoituksen mukaan ilmoitettu kantelijalle, vaikka hän on lapsensa huoltaja. Kantelija kertoi pyytäneensä useita kertoja tietoja omaishoitotosopimuksesta nimeltä mainituilta kunnan viranhaltijoilta. Hänen mukaansa niitä kuitenkaan annettu.

Kantelijan näkemyksen mukaan hänen poikansa kohdalla ei täyty kunnan asettamat erityislapsen omaishoitajuuden kriteerit.

Kantelijan mukaan hänen lapsestaan oli tehty lastensuojeluilmoitus, josta kantelija kertoi saaneensa tiedon koulun kautta. Kirjoituksessaan kantelija kertoi, etteivät kunnan lastensuojelun työntekijät olleet hänen yhteydessä asiassa. Tiedusteltuaan siitä sosiaaliviranomainen oli vastannut kantelijalle, että ”asia oli käsitelty äidin kanssa”.

Kantelija kertoi vielä, että poliisin tekemä lastensuojeluilmoitus oli ”kadonnut”. Kantelijan mukaan sosiaaliviranomainen totesi hänelle, että kantelijalle olisi ilmoitettu lapsesta tulleista lastensuojeluilmoituksista sitten, ”kun asia on käsitelty loppuun”.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin selvitys kunnan sosiaalipalveluilta.

3 RATKAISU

3.1 Omaishoidon tuen myöntäminen

Kantelijan mukaan hänelle ei oltu ilmoitettu omaishoitotosopimuksesta, vaikka hän on lapsensa huoltaja. Kantelijan mielestä hänen lapsensa kohdalla ei täyty kunnan asettamat erityislapsen omaishoitajuuden kriteerit.

Kunnan vammaispalvelujen antaman selvityksen mukaan toinen

kantelijan lapsista on erityislapsi, jolle on tehty omaishoitosopimus. Selvityksen mukaan kantelijan lapsen omaishoidon tuen tarve on arvioitu kotikäynnillä 17.9.2018 ja omaishoidon tuen myöntämisestä on tehty päätös. Edelleen selvityksen mukaan viranhaltija oli tuolloin arvioinut, että omaishoidon tuen kriteerit täyttyvät. Lisäksi selvityksessä todettiin, että omaishoittoon liittyvää asiaa on arvioitu uudelleen omaishoidon hoito- ja palvelusuunnitelman tekemisen yhteydessä, jolloin oli myös sovittu lakisääteisten vapaiden järjestämisestä. Selvityksessä todettiin vielä, että ”Omaishoitotilanne on arvioitu lähivanhemman luona, jossa lapsi tosiasiallisesti asuu”.

Eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävänä on Suomen perustuslain 109 §:n mukaan valvoa, että viranomainen noudattaa lakia ja toimii harkintavaltansa puitteissa. Oikeusasiamies ei voi määrätä viranomaista toimimaan tietyllä tavalla, muuttaa tai kumota viranomaisen ratkaisuja tai toimia asiassa ylimääräisenä muutoksenhakuelimenä. Sosiaalihuollon asiakkaan ensisijainen oikeusturvakeino on hakea muutosta häntä koskevaan päätökseen siihen liitetyn muutoksenhakuhajauksen osoittamalla tavalla.

Asiassa annetun selvityksen mukaan kunnan sosiaaliviranomainen oli tehnyt päätöksen omaishoidon tuen myöntämisestä. Edellä eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävistä sanottuun viitaten en voi ottaa kantaa siihen, ovatko edellytykset omaishoidon tuen myöntämisestä olleet olemassa. Asian arvioi ja siitä päättää sosiaalitoimi. Selvityksestä minulle ei käynyt ilmi, toimitettiinko omaishoidon tukea koskeva päätös kantelijalle.

Kantelijan kirjoituksesta minulle kuitenkin syntyi kuva siitä, ettei hän ollut tiennyt hänen lapsensa omaishoittoon liittyvästä järjestelyistä. Tämän vuoksi totean yleisesti päätöksentekoon ja päätöksen tiedoksiantoon liittyvistä asioista seuraavaa.

Oikeus perusteltuun päätökseen ja oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen arvioitavaksi turvataan perustuslain 21 §:ssä. Sen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Hallintolain 54 §:n 1 momentin mukaan viranomaisen on annettava tekemänsä päätös viipymättä tiedoksi asianosaiselle ja muulle tiedossa olevalle, jolla on oikeus hakea siihen oikaisua tai muutosta valittamalla.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (sosiaalihuollon asiakaslain) 6 §:n mukaan sosiaalihuollon järjestämisen tulee perustua viranomaisen tekemään päätökseen tai yksityistä sosiaalihuoltoa järjestettäessä sosiaalihuollon toteuttajan ja asiakkaan väliseen kirjalliseen sopimukseen.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (lapsenhuoltolain) 4 §:n 4 momentin mukaan huoltaja edustaa lasta tämän henkilöä

koskevissa asioissa, jollei laissa ole toisin säädetty. Mainitun lain 5 §:n 1 momentin mukaan lapsen huoltajat vastaavat yhdessä lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä ja tekevät yhdessä lasta koskevat päätökset, jollei toisin ole säädetty tai määrätty.

Sosiaaliviranomaisen päättäessä lapselle myönnettävistä palveluista, kuten kantelussa mainitusta omaishoidon tuesta, on asiassa tehtävä kirjallinen päätös annettava tiedoksi edellä mainitun hallintolain, sosiaalihuollon asiakaslain sekä lapsenhuoltolain mukaan molemmille lapsen huoltajille. Mikäli lapsen huoltaja on tyytymätön hänen lapselleen myönnettävään palveluun, on huoltajalle turvattava mahdollisuus muutoksenhakuun silloinkin, kun asiaan osalliset ovat myönnetystä palvelusta keskenään erimielisiä.

3.2 Viranomaisen vastaus ja muutoksenhakuohjaus julkisuuslain mukaisessa asiassa

Kantelija arvosteli kirjoituksessaan sitä, ettei hänelle ole annettu ”mitään tietoja”. Kantelija viittasi kirjoituksessaan erityisesti omaishoitosopimukseen.

Laillisuusvalvojana en voi ottaa kantaa siihen, olisiko kantelijan pyytämät asiakirjat tulleet luovuttaa hänelle. Tästä päättäminen kuuluu sosiaaliviranomaisen toimivaltaan. Otin kuitenkin tutkittavakseni sen, miten sosiaaliviranomainen menetteli käsitellessään kantelijan asiakirjapyyntöä.

Kantelukirjoituksen mukaan kantelija oli pyytänyt sosiaalitoimelta hänen lapsensa ja lapsen lähihuoltajan (äidin) kanssa tehtyä omaishoitosopimusta. Sosiaaliviranomainen oli selvityksen mukaan vastannut kantelijan pyyntöön tekstiviestillä ja kertonut, ettei kyseessä oleva sosiaaliviranomainen voi luovuttaa omaishoitosopimusta kuin omaishoitajalle itselleen. Lisäksi kantelijaa oli ohjattu, että hän voi pyytää sopimuksesta kopion omaishoitajilta.

Selvityksessä todettiin myös, että ”Etäisiä voi pyytää lapsensa asiakirjoja, mutta viranomainen ei voi luovuttaa omaishoitaja [äidin] asiakirjoja”.

Kantelijan asiassa oli kysymys viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (julkisuuslain) mukainen asianosaisen tiedonsaanti-pyyntö.

Asianosaisen tietojensaantioikeudesta on säädetty julkisuuslain 11 §:ssä sekä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 11 §:ssä. Asianosaisella on säännösten mukaan oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitelleeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, jos mainittu asiakirja voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Lapsen huoltajalla on alaikäisen lailisena edustajana oikeus saada tieto itseään ja alaikäisiä lapsiaan koskevista tiedoista myös julkisuuslain 12 §:n perusteella.

Julkisuuslain 14 §:ssä on säädetty asiakirjan antamisesta päättämisestä sekä tiedon antamista koskevasta määräajasta. Pykälän 3

momentin mukaan, jos virkamies kieltäytyy antamasta pyydettyä tietoa, hänen on: 1) ilmoitettava tiedon pyytäjälle kieltäytymisen syy, 2) annettava tieto siitä, että asia voidaan saattaa viranomaisen ratkaistavaksi, 3) tiedusteltava asian kirjallisesti vireille saattaneelta tiedon pyytäjältä, haluaako hän asian siirrettäväksi viranomaisen ratkaistavaksi, sekä 4) annettava tieto käsittelyn johdosta perittävistä maksuista.

Sosiaalihuollon asiakas voi esittää vapaamuotoisen tietopyynnön viranomaiselle. Viranomaisen on selvitettävä tietopyyntö ja se, mitä tiedon pyytjä on tarkoittanut. Julkisuuslain mukainen asiakirjapyyntöjen käsittelymenettely on edellä mainitulla tavalla säädetty kaksivaiheiseksi. Jos pyynnön ensivaiheessa käsittelevä virkamies tai muu henkilöstöön kuuluva kieltäytyy antamasta pyydettyjä tietoja, hänen tulee ilmoittaa kieltäytymisen syy ja antaa edellä selostettu ohjaus ja muut tiedot. Tämän jälkeen tiedon pyytäjällä on oikeus ilman säädettyä määräaikaa saattaa asiakirjapyyntönsä viranomaisen ratkaistavaksi menettelyn toisessa vaiheessa. Tästä viranomaisen tekemästä päätöksestä tietojen pyytjä voi tehdä valituksen muutoksenhakutuomioistuimeen päätökseen liitettyjen ohjeiden mukaisesti.

Selvityksestä minulle ilmeni, että sosiaaliviranomainen ei ollut kantelijan asiakirjapyyntöön vastatessaan toiminut julkisuuslain mukaisesti eli tiedustellut kantelijan halukkuutta saada asiansa viranomaisen ratkaistavaksi. Tämän vuoksi kiinnitän kunnan sosiaalitoimen huomiota edellä asiakirjapyyntöä koskevan käsittelystä sanottuun.

3.3 Lastensuojeluilmoitus ja palvelutarpeen arviointi

Kantelijan mukaan hänen lapsestaan oli tehty lastensuojeluilmoitus, josta kantelija sai sosiaalitoimen sijaan kuulla koulun kautta. Sosiaaliviranomainen kertoi kantelijalle käsitelleensä asian lapsen lähihuoltajana toimivan äidin kanssa.

Lastensuojelulain 26 §:ssä säädetään lastensuojeluasian vireille tulosta ja lastensuojelun tarpeen selvittämisestä. Pykälän mukaan lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on saanut muutoin tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Lastensuojeluasian vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Lisäksi on tehtävä sosiaalihuoltolain 36 §:n mukainen palvelutarpeen arviointi, jollei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta.

Selvityksestä kävi ilmi, että kunnan koulu teki kantelijan lapsesta lastensuojeluilmoituksen 18.3.2019. Selvityksen mukaan lastensuojeluilmoituksesta käynnistettiin sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arvio. Edelleen selvityksessä todettiin, että palveluntarvetta arvioitessa 14.5.2019 tavattiin kantelijan lapsi, lapsen äiti sekä äidin avopuoliso.

Selvityksen mukaan poliisilta tuli 24.4.2019 tutkintailmoitus ja –päätös sosiaalitoimeen tiedoksi. Selvityksestä minulle ei kuitenkaan ilmennyt,

että poliisi olisi tehnyt lastensuojelulain mukaisen lastensuojeluilmoituksen asiassa.

Selvityksessä todettiin vielä, että kantelijaan oltiin yhteydessä puhelimitse palveluntarpeen arvioinnin aikana 4.6.2019. Hänelle kerrottiin tuolloin lastensuojeluilmoituksesta ja jatkotoimista lastensuojeluilmoitukseen liittyen. Selvityksessä todettiin vielä, että kantelija kertoi puhelimesta oman näkemyksensä lapsen tilanteesta, joka kirjattiin samana päivänä postitettuun palveluntarpeen arvioinnin yhteenvedon.

Totean ensin yleisesti lastensuojeluilmoituksen käsittelystä, että lastensuojelun sosiaalityöntekijän on pääsääntöisesti aina ryhdyttävä selvittämään lastensuojeluilmoituksen sisältöä. Sosiaalityöntekijän kuuluu myös arvioida lastensuojeluilmoituksen johdosta lapsen mahdollinen lastensuojelun palvelujen ja tukitoimien tarve.

Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, ellei asia ole selvästi luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita. Arvion lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeesta tekee sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijä arvioi lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta.

Arviointi tehdään kyseessä olevan tapauksen olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa. Arvioinnin tekemiseksi sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa olla yhteydessä lapselle läheisiin henkilöihin sekä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin siten kuin sosiaalihuoltolain 41 §:ssä säädetään. Palvelutarpeen arvioinnin tekemisessä on noudatettava, mitä sosiaalihuoltolain 36 §:ssä säädetään. Arvio on aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheetonta viivytyksiä. Arvio on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa vireille tulosta.

Pidän myönteisenä sitä, että kunta on käynyt keskustelua asiasta kantelussa mainittujen viranhaltijoiden kanssa ja, että kunnassa on kiinnitetty huomiota huoltajien tasavertaiseen kohteluun lastensuojeluasiaa selvittäessä.

Asiassa annetun selvityksen perusteella sosiaalitoimi antoi kantelijalle tiedon hänen lapsestaan tehdystä lastensuojeluilmoituksesta (18.3.2019) vasta 4.6.2019. Samassa yhteydessä oli tiedusteltu kantelijan mielipidettä palvelutarpeen arviointiin liittyen. Selvityksen perusteella kantelijaan on otettu yhteyttä palveluntarpeen arvioinnin yhteenvedon tekemisen yhteydessä. Selvityksessä ei otettu kantaa siihen, miksi kantelijaan ei otettu yhteyttä aikaisemmin palvelutarpeen arviointia tehdessä, tai miksi häntä ei esimerkiksi tavattu asian selvittämiseksi.

Käsitykseni mukaan kunnan sosiaalitoimi on toiminut asiassa virheellisesti, sillä kantelijalle oli ilmoitettu lastensuojeluilmoituksen sisällöstä ja palvelutarpeen arvioinnin lopputuloksesta vasta yhteenvedon tekemisen yhteydessä. Mielestäni sosiaaliviranomaisen olisi välittömästi lastensuojeluilmoituksen vastaanotettuaan tullut ottaa yhteyttä

molempiin lapsen huoltajiin. Tällöin kantelijalla olisi ollut jo alkuvaiheessa mahdollisuus oikaista viranomaiselle mahdollisesti annetut väärät tai puutteelliset tiedot lapsen tai kodin olosuhteista. Tiedon antamisella ja lastensuojeluilmoituksen käsittelyn joutuisalla aloittamisella turvataan lapsen ja perheen oikeus saada palvelujen tarpeen arviointi ja heidän tarvitsemansa palvelut mahdollisimman nopeasti. Näin menettelemällä olisi myös paremmin turvattu molempien huoltajien yhdenvertainen oikeus vaikuttaa lapsensa asian käsittelyyn sosiaaliviranomaisessa.

4 TOIMENPITEET

Kiinnitän kunnan huomiota kohdassa 3.1 omaishoidon tuen päätöksen tiedoksiannosta, kohdassa 3.2 sosiaalihuollon asiakkaan asiakirjojen luovutuspyynnön käsittelystä sekä kohdassa 3.3 lastensuojeluilmoituksen tiedoksiannosta ja palvelutarpeen arvioinnista sanottuun.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni kunnalle.